

TAXWAY

Oləyrət Abdulla

Mən həlk tiyatiri binasının aldiqə kəlgəndə, kün özining kızıquq hal rəng xolilirini yər yüzidə kaldurup petip ketiwatatti. Tiyatirhanining aldi huddi bayram künliridikidək kayniqan idi. Mən aldirap kulup iqigə kirdim. Oyun allıqəqan baxlinip kətkən bolup, səhnidə bir usulqi kiz xunqilik ləwən aylinip, xoh-zok bilən jula taxlap, «Üzümqilik usuli»ni oynawatatti. Mən ornumda olturuwetip yenimdiki manga burundinla tonux, qaqliri akəroqan, kəng yüz, kəzəynək takiwəloqan kəmətlik bir kixi bilən salamlaxtim.

Usul ahirlaxti. Əmdi səhnidə yüzligən tamaxibinlarning yürək baqrini özining xoh - yekimlik awaziqə məhliya kiliwəloqan Oləzəlhan kiz nahxa okuxka baxlidi.

Asminingda ay bolup,
Jimi aləmni təng kərsəm;
Piyaləngdə qay bolup,
Ləwliringni kəydürsəm.

.....

Bu nahxining ahiri yüzləp tamaxibinlarning uzunoqa sozulğan güldüras alkixliri bilən kəmülüp kətti. Arkidinla elanqi kız «Taxway» muzikisining orunlinidiqanliqini elan kildi. Yənə birdin qawak-alkixlar yangridi.....pərdə eqildi. Kəng səhnigə lik tolup olturoqan həywətlik orkestr «Taxway»ni orunlaxka baxlidi. Sehrilik sadalar yangridi...pütün tiyatirhana jimjitlikka qəkti. Kixilər pütün diqqiti wə zəhnini yiqip sazəndilərgə tikilginiqə ketip olturuxatti.

Mən yenimdiki kixigə karidim. Pütün əmrini sən'ət ixliriqə beqixliqan, nuroqunliqan munəwwər muzikilarni ijat kiloqan wə rətligən bu pixkədəm sən'ətqi tamamən əzini untuqan halda, huddi bir tatlik nərsini xümüwatqandək kalpugini tamxip, bəxini muzika retimiqə təngkəx kiloqiniqə bir hil təwrinip olturat-ti. Qongkur hayajanlanqanliqidin bolsa kerək, qirayidiki pütün koruklar kəzining ətrapiqə yiqilip, huddi hər yakka tariliwatkan nurlardək tūs alqan idi.

—Kaltis muzika - hə,—didim mən yenimdiki kixining diqqitini belüp, yenimdiki kixi kəzlrini səhnidin təsliktə yuluwelip, manga təmkinlik bilən didi:

—Xundak, kaltis muzika, bu simponiyə

haraktirioqa, toluq wəkillik asasioqa igə muzika.

—Bu muzikini kim ijat qiləqan idikin? Rasa talantlik muzikant bolsa kerək.

Yenimdiki kixi miyioqida külümsirəp koy-
oqinidin keyin kəzlirini səhnidin üzməy turup
eytti:

—Həqiqətənmu kaltis muzikant diyixkə bo-
lidu. Bu muzikining ijatqisi mərhum Taxway
bır yoksul - namrat idi. Hət tonumaytti. Notini
bolsa zadila bilməytti. Ləkin uning yaratkan
muzikisi kanqilik əlməs həyatıy küqkə igə - hə!

—Taxwayning turmuxi xundak qurbətqi-
likdə ətəkənmu?

—Xundak. Uning pütün əmri qerip - musa-
pirlikdə dərt - ələm bilən ətəkən. Xungimu bu
muzikining asasi gəwdisidin eqinixlik mung - zar
wə ərkinlikkə boləqan qəksiz intizarlik əks etip
turidu.

Mən bu kixining «Taxway» muzikisi hək-
kidə kəp nərsilərnı səzləp berələydiqanliqini
pəmləp yəttim. «Taxway» muzikisining ijat ki-
linix tarihi wə tərəkkiyat jəryanini, bolupmu
mərhum Taxwayning həyatini üginix—meni
uzundin buyan jəlp kilip kəlgən temilarning
biri boləqanliqi üqün əzəmni tutup turalmay,
«Taxway» muzikisi orunlinip boləqandin keyin

yənə soridim.

—Təqə, awarə kildi dimiginingizdə, mərhūm Taxwayning həyatı və «Taxway» muzikisi həkkidə söyləp bərsingiz. Hiliki kixi:

—Makul, — didi və meni ətə kəqkurun bering dəp öz əyigə təklip kildi. Mən hoxallik bilən koxuldum.

Ətisi mən uni izləp barqinimda, u saklap olturoqan ikən. Biz qay-pay iqip bolqinimizdin keyin, u bexidiki toluk aqaroqan qaqlirini yenik kaxlap turup, kəzlidirini yumup heli uzun-qiqə hiyal sürüwaləqandin keyin, sözini baxlidi:

×

×

...Tola qaoqlarda həlk iqidə yaxap ətəkən addi kixilərnin intayin əhmiyyətlik ixliri kəmülüp kalidioqandək kərünidu. Ular üqün zor hatirə munarlırimu tiklənməydu. Ləkin ular həlkning kəlbidin orun elip, mənggü həlk bilən billə yaxaydu...Taxway pütün əmriini muzika ixliriqə beqixliqan həlk sazəndisi U 1880-yili Kəxkər xəhirinin ətrapidiki Səməni digən yərdə bir namrat həmmal ailisidə dunyaqə kəl-gən. Taxway yaləquz oqul bolup 9 yaxkə kir-gəndə atisi. dunyadin ətəti. Anisi bolsa atisinin

wapatidin ikki yil burun qaza qilgan idi. Tikendək yalquz qalqan bu oquloqa namrat ailidin pəkət dadisining kona qolak rawabidin baxka hiqqandak bisat miras kalmidi.

Əy - jaysiz, igə - qakisiz qalqan Taxway qolak rawabini qelip, aq - yalingaq turmux kəqürükə baxlidi. Qixning kəhritan soqak künliridə axpəzlərninq oqaklirini, nawaylarning tonurlirini əzigə pana kildi. Həmixə digüdək aq yürdi. Bu kiqiq səbi bala, əzigə təng - tux bolqan kiqiq baywəqqilərgə yolukup qalqanda ularning ham semizligigə, yipək - xayidin tikilgən ton - qapanliriqa, ətrapida pərwanidək aylinip yürgən didəklirigə həyran bolup qarap: "Nimixka ularning kosiqi tok, qemi yok?" —dəp əzigə soal koyatti. Lekin bundak soallarning həmmisi əyni qaqda kiqiq Taxway üqün tegitəktigə yətkili bolmaydiqan bir sirlik nərsə bolup keliwerətti...

Taxtin kattik künlər bir - birigə əgixip keliwərdi. Yoksulluk ahiri bir küni səhərdə Taxwayni mədikar baziriqa elip kəldi. U pəkət kosiqi toyqililik qiza üqünla əz küqini satmak bolup uda birkanqə kün əzini bazarqa salsimu, künlükqilərgə həjətmənlərdin hiqbiri kiqiq Taxwayqa nəzərmu selip koymidi. Bu hal

unīngoja intayin eqir ələm kildi. Taxwayning kəzigə bu zaman, bu turmux intayin, intayin nəprətlik bolup kərünüxkə baxlidi. “Ah, huda!—didi Taxway öz-əzigə,—Manga yigili nan bolmisun, kiygili kiyimmu bolmisun, əmdi kiloqili ixmu tepilmamdu?” Aqliktin kəzigə karangoqluk tikiloqan Taxway əksüp-əksüp yioqlap, mədikar baziridin kaytti. Ləkin u əzining nəgə berip, nədə turuxini bilməytti...

Taxway on yaxka kirdi. U xu yili kixning kara soqak künlirining biridə Heytkar ətrapidiki bir ayal hojayinning axpuzulida kün boyi su toxup, otun yerip, oqakka ot kalap axkan-taxkan nərsiləni yəp kün ötküzdi. Bir keqisi Taxway tonur iqidə uhlap yatkanda tuyuksiz kar yeqlip, arkidin kattik xiwiroqan qikip kətti. Kiqik Taxway huddi muz arisida yatkandək tonglap titrəxkə baxlidi. Wakit ətkənsəri Taxway əzining muzlap dunyadin ketip kelix həwpini esigə elip kattik ənsiridi.....“Ah, huda!...” —biqarə yitim ingridi, yioqlidi, kahxidi, xəpkətsiz xiwiroqanlik tün keqidin, siyadək kara samadin, eqir uykuoqa kətkən kəng zimindin nijatlik tiləp ün selip wakeridi...!

“Həmmə yərdə kazanning kulioqi tət” digəndək, u zamanlarda yitim-yesirlar Taxwayoqa

ohxaxla tətür pixanə idi. Aq-yalingaq yitim balilar, əmgək kilix iktidaridin məhrum boləqan kerī-ajizlar, hər hil meyip-məjruh kixilərninğ hal-künliri bir-biridin pərklənməytti. Ular ohxaxla kündüzliri künlirini tiləmçilik bilən ət-küzsə, keqiliri, bolupmu kix pəslining keqiliridə toplixip hammam^①ning güləhliri^②ni özigə makan kilatti. Hiliki xiwiroqanlik keqisimu Heytkar jəməsining xərkiy ximal tərripigə jaylaxkan bir hammamning güləhidə pəkət baxlirini qiki-rip koyuxupla issik külgə kəmülüp birkanqə on yitim bala yatқан idi. Tün təngdin axқан bolsimu, bu yitimqilər iqidin Barat isimlik bir bala uhliyalmay həddidin artuk küqiyip ketip barəqan xiwiroqanning bəridək huwlixioqa zəng selip oyoqak yatatti. Uzun ət-məy uning kulioqioqa anqə yirak bolmioqan jaydin keliwatқан bir kikiq balining ün selip yioqlixioqa ohxax bir qəlitə awaz anglandi. U zəng koyup tingxap bu awazning өлüm aldida özigə nijatlik tiləwatқан bir ajiz biqarining eqinixlik nalisi ikənligigə jəzim kildi-də, yenidiki bir buradirini oyoqitip, awaz kəlğən tərəpkə qarap yürüp kətti. Aridin

① Hammam—monqa.

② Güləh—əyni zamanlarda monqilarəqa otun yaqəq, qəp-saman kalaydioqan bolup, uning oqioqidiki külni tartip tutidioqan qong kulung—güləh dəp atilatti

uzun otməyla ular koltuqioqa bir qolak rawabini kisturuwaloqan bir kiqik balini yüdüp güləhkə yetip kəldi. Uni awaylap yərgə koyup, keyin külgə kəmüp, səl issitkandin keyin, bala biraz huxioqa kelip, Barat wə uning buradirining bu mehriwanlioqioqa kəz yexi kilip təxəkkür bildürdi. Keyin Barat uningdin soridi:

—Isming nimə?

—Taxway.

—Kimning balisi sən?

—Ata - anam yok!

—Öyüng nədə?

—Bilməymən.

Taxway xundin tartip hər küni keqisi muxu güləhni makan kildi wə özigə ohxax sərgərdan balilarning topioqa ketilip hayat kəqürüxkə baxlidi.

Uzun otməyla bu güləh birdin janlinip kətti. Taxway hər ahximi yoldaxlirioqa ular səyüptingxaydioqan ajayip mungluk pədilərgə rawap qelip berətti. Bəzi ahxamliri u rawap qalsa uning həmrəliiri usul oynaytti wə uningioqa ketilip nahxa eytatti.....

Bir küni ahximi Taxway bəy - oqojamlarni, molla-ixanlarni məs'hirə kilidioqan külkilik həjwi koxaklarni ahangoqa seliwaloqan nahxisi «Way,

dərt-ələm, yados»ni eytip bərdi. Uning həmrəli-
rimu tiləmçilik kələndə ixlitidiqan sapayilirini
qelip, kona puquk tawaklirini dap kilip tarang-
xitip, Taxwayoqa jər boldi. Koqa-koqilarda təm-
tirəp yürəgən əy-makansiz yitim - yesirlarning
həmmisi digüdək bu yərgə jəm boldi-də, nahxa
omumi horoqa aylandi. Güləhtin qikiwatkan nah-
xa awazi qəksiz samani titritip yangridi:

Zərəhətmə ax boldi,
Imam - məzin bax boldi.
Baylar üqün ax boldi,
Əlripləroqa tax boldi.

Way, dərt-ələm, yados,
Dərdi-ələm, yados.

Tamda pahtək, kəldə ədək,
Maxni qaynap kelidu.
Nəzirgə molla, sopilar
Namazni taxlap kelidu.

Way, dərt-ələm, yados,
Dərdi-ələm, yados.

Ahunum hukux sopi,
Nəqqidə bar yaxliri.
Kəzandək səllə iqidə
Parkiraydu baxliri.

Way, dərt-ələm, yados
Dərdi-ələm, yados.

Ahunum hukux sopi,
Durdun - tawardur tonliri.
Kəmbəqəlni kəhxattıla
Üzülüp kətkəy kolliri.

Way, dərt - ələm, yados,
Dərdi - ələm, yados.

.....

Omumi hor ayaklaxkandin keyin, yitim-yesirlar bay - oqjam, molla - ixanlarni ələmlək xikayətliri bilən məs'hirə kilip, uzunəqiqə mungdaxti. Bir - birigə hal - əhwal eytixti..... Xuningdin keyin bu güləh ətrapi hər künü kəqtə digüdək yoksul biqarilərnin, yitim - yesirların toplixip Taxwayning rawabini tingxaydioqan, nahxa eytip, usul oynap kəngül aqidioqan məxrəp məydaniqə aylinip kaldı. Ləkin güləhtikilərnin bu künliri uzunəqə barmidi. Yəkin ətrapta olturuxluk bay - oqjamlar xən'gən'gə ərz kilip, güləhtikilər üstidin: "Bizni hatirjəm kilmidi, bularning yaman qumi bar....." dəp xikayət kilixti. Ərz kilinqan künü kəqtə birqanqə yayi güləhkə kəlip, toplixip turoqan biqarilərgə: "Həddingni bilixip, jim yürux, jim uhlax! Əgərqəndə buningdin əzgiqə kilimən diyixsəng kərgülügingni kərxisən!" dəp əmir kildi. Bu yitim - yesirlarda nımə amal bolsun?! Biqarilər yamul yayilirinin bu pərmanioqə nailaj kənuxti. Xundak kilip bu

güləhtikilər arisida Taxway yetip kəlgəndin keyinki kiqikkinə xat-horamlik uzunoqa barmay qayip boldi.

Bu güləhkə yeqin bir yərdə bir ayak kiym baziri bar idi. Bu bazar hər pəyxənbə küni xunqilik kaynap ketəttiki, satquqilarning heridar qakirip wakiraxliri, bazarqa kəlgənlərnin kiy-quliri, hər hil parang, külkə-qahqaklar..... din kixi qidap bolmaydiqan dərjide sürən-qukan kətirilir turatti. Bu bazarning otturisida kona, kiqik bir nawayhanimu bar idi. Nawayhanining igisi əmür boyi rawapka ixtiyak baqlap, rawap qelixni üginixkə xunqilik heris bolup kəlgən Rehimahun isimlik bir kixi idi. Rehimahun pərzənt kərmigən idi. U ayili əlöp kətkinige uzun yillar bolsimu, kayta əy-oqaklik bolmay yaloquz hayat kəqürüwatkan ak kəngül, səmimi, dilkəx adəm idi. U uzun məzgil tallap yürüp, qiraylik nəkixlən'gən rawapmu setiwaloqan bolup, uni ahxamliri əyide yaloquz kaloqan qaoqlirida əzi bilidiqan pədilərgə anqə-munqə tiringxitip əz kənglini aqatti. Bəzi ahxamliri güləhtiki yitim - yesirlarning arisiqa berip, Taxwayning rawabini tingxap məzzə kilip kaytip kələtti wə əzining kiqik boluxiqə karimay rawap qelix mahirliqi bilən xəhrət kazinixka baxliqan bu ba-

liqqa bəkmə məsligi kələtti.

Rehim boway bir künü kəqtə bikar bolup kelip, Heytkar jəməsini aylinip, bir dəsəp, ikki dəsəp, güləhkə kəldi. Külgə yerim kəmülüp yetip, dosti Baratka kandaktu bir hikayini səzləp beriwatkan Taxwayning yenioqa kelip, uning eytkanlirini ahioqiqə tingxap turqinidin keyin, Taxwayoqa mehriwanlik bilən tikilip:

— Kəni mungluk pədiliringgə bir qelip bərginə, xuni seqinip kəlgən idim, didi.

— Əpu kiling, taqqa. Rawapni qalmaydioqan bolduk.

— Nimixka?

— Yamuldikilər xundak əmir kildi.

— Yamul xən'gənlirining sening rawap qelixing bilən nimə alakisi bar ikən? Bay-oqojamlar kündə əyx-ixrət kurup, nəqmə-nawa kilsa bolidikən-yu, sən rawap qalsang bolmamdikən?

— Bizgə nimə amal dəysiz, Ustam, — didi Barat səzgə arilixip, — hudayim pixanimizgə xuni pütkenmikin? Bay-oqojam dəmdü, xən'gən-yayi dəmdü... biz ularning aqsa alkinidiki, yumsa sikimidiki kixilərmiz, ular ot kəysa kərək yok, biz qirak yandursak gunaoqa layik bolup kalarmixmiz.

Arida bir dəm həküm sürgən eqir jimjitlik-

tin keyin, Rehim boway Taxwayoqa uni öz öyigə elip ketip hünər ügitip koyux wə hazirdin baxlap ata-bala bolup, bir öydə turmux kəqürüx toqrisida təklip bərdi. Taxway bilən Barat, bu ikki dost uzunqıqə kengəxkəndin keyin Taxway Rehim nawayning təkliwigə razimənlik bildürdi. Lekin Taxway üqün bu güləhtin ayrilix asanoqa qüxmidi. U dostliri bilən yenixlap-yenixlap kuqaklaxti. Dosti Barat bilən hoxlaxkənda kəz yaxliri yüzlirini yudi Baratmu özini tutup turalmastin ün selip yiqłidi. Tonuxkili anqə uzun wakit bolmisimu bir-birigə xunqilix üginip kəlixkən bu kədirdən dostlar yənə ətila kərixidioxanliqioqa ixənsimu, lekin bularning ayrilmioqi mənggü baxlanoxan judaliktinmu eqir tuyuldi Rehim bowayning kaytixkə kioxan kayta-kayta dalalitigə yüz kələlməy, kədəmlirini eqir yətkəp ketip baroxan Taxway birdin tohtap, əzi bir aydin artuk həyat kəqürgən güləhkə, billə ətkən yitim-yesir təng-tüxlirigə, dosti Baratka qarap turup rawap qelip nahxa eytti:

Atasi bar, anasi bar,
Tawardin ətiwar ballar.
Atasi yok, anasi yok,
Talada haru-zar ballar.

Axna kioxil xu dostlaroqa.

Ya, atam yoxtur mening,
Ya, anam yoxtur mening.
Ekip turoqan bulaktək,
Akidu yaxim mening.
Axna kiloqil xu dostlarəqa.

.....

Taxwayning yənə bir yeni həyatı baxlandı. Rehim naway Taxwayni öyigə elip keliplə, yuyunduroqandin keyin uningə qızıl ton qapan wə kara boyaloqan hamdin tikilgən tambal kiygüzdi. Anqə - munqə yeni kiyim - keqək, taam - oqiza, issik öygə igə boləqan Taxway taki tohu qillioqiqə uhlamay öz sərgüzəxtilərini Rehim nawayə söləp bərdi. Taxwayə nisbətən amrakliqi tehimu axkan Rehim naway tang etixka yekin uhlap qaldı, ləkin Taxway pütün tün boyi kirpik kəkməy qikti. U hiyal sürdi. Güləhtə kəloqan Barat katarlik dost-buradərlirini əslidi, ular həkkidə kayoqurdi.....

Təhi yekindila bax - kəzliri kirləxip, kiyim-keqəkliri karidap titilip kətkən Taxway, künlərinin ötüxi bilən bulaktək kəzliri qaknap, mənqəzilirigə kan yügürüp, qiraylikkına yigit bolup əsüxkə baxlidi..... Əslidin zirək boləqan bu bala nawaylik hünirini tezla üginiwaldi. Rawap qelixni bolsa bir künmu taxlap koymidi. U ix-tin kaytip keliplə rawabini kəlioqə alatti - də, keqiləp - keqiləp qalatti. Rehim naway bolsa Taxwayning əjayip məharət bilən zəhmək uru-

xioqa zoklinip karap, yürəkni titritidioqan mungluk pədilərnı qongkur süküt iqidə tingxaytti.

Künlər ətı, aylar ətı. Bir-birigə əgixip yillarmu ətı. Taxway barqanseri boyioqa yetip kelixkən, kəmətlik yigit bolup yetilixkə baxlıdı. U əyni yillarda güləhtə billə ətken dostlirini zadi untup kalmıdı. Bolupmu Barat bilən daim digüdək izlixip, uningqa kolidin kelixiqə yar-yələktə bolup kəldi. Taxwayning rawap qelixtikı mahirloqımu barqanseri əsüp, əl-yurt iqidə tonuluxkə baxlıdı. U xu yillarda, «Kadir məwlanəm», «Munajat», «Yar muradioqa yətti», «Axnajan», «Əjəm», «Əjəm təkisi» katarlik həlk muzika-ahanglirini rətləp-sestimilaxturup qikti. Bu muzikilarnı üginix wə rətləx jəryanida Taxway tola künliri wə ahxamliri Rehim nawayning ətining əgzisidə olturup rawap qalattı. U bu künlərdə rawapka xunqilik ixtiyak baqlıoqan idiki, bəzidə keqilirimu ornidin turup ketip əgzigə qikattı-də, hayatning pütүн xawkun-sürən-lirini sümürüp toymaydioqan jimjit keqilərnı janlandurup, yənə rawap qelixkə kirixətti.....

Rehim nawayning ətigə robi-ro kərixip turoqan bir qong kora bolup, u, bir zalim bəgning idi. Bəgning boyioqa yətkən qiraylik Gülqimən isimlik bir kizi bolup, bu kiz Rehim nawayning ətigə Taxway kelixi bilənla uningqa kizikip karap, yiraktin səpselip yürəən idi. Yıl-

lar o'tup G'ulqim'annu boyloqa yetti Bara-bara uning uqun Taxwayning rawabi hozur w'ə rah'et beqixlaydloqan bolup kaldi. Taxway egzige qikip rawap qelixni baxliqanda, b'ezid'ə G'ulqim'annu ihtiyarsiz halda egzige qikip Taxwayning rawabini tingxaydloqan bolup kaldi. Aylar etti, kizning baxkiq'ə illik muamilisini Taxwaymu bilip yetti.

Taxway w'ə G'ulqim'ann'ing bir-birige bolqan hirisliq'i uzun o'tm'əy g'ep-q'eq'ək bolup h'etta G'ulqim'ann'ing atisi — zalim b'əgningmu kulioqa anglandi. B'əg kizini h'ər ketim kattik urup, "bir yitim gadayni arman kilixing mangila əm'əs, bizning p'üt'ün əjdat, əwladimiz'ə kilinqan h'əkar'ət, əg'ər bu niyitingdin yanmaydik'ənsən, tirik tur'əq'uzupla soyuwetim'ən..." d'əp h'ək'ür'əwatkan-da, biqar'ə Taxway y'ür'əkliri o't'ən'g'ən halda egzid'ə marap yatatti. Uning əzimu bu axiklikning d'ərdini az tartm'idi. B'əgdin n'əqq'ə ketim eqirtil-h'əkar'ətl'ərn'i anglidi, k'ənq'ə ketim k'anlik k'am-qa bil'ən bol'əq'iq'ə sawaldi.....

Xuningdin keyin Taxwayning egzige qikip rawap qeliximu m'ən'i kilindi. G'ulqim'annu sirtka əz ihtiyari qikixtin m'əhrum bolup, əy iqig'ə b'ənt kilindi. D'əl bu k'ünl'ərd'ə Taxwayning dosti Baratmu yir'ək jaylar'əq'ə m'ədikar bolup k'ətk'ən idi..... Xuning uqun Taxwayni kattik

zerikix, piqanlik dert-ələm kiynaxka baxlidi.....

1900 - yili, yaz aylirining tomuz künliri idi. Bir küni keqisi Taxway əzi yaloquz olturup tohu qillioiqə rawap qaldi. Ixtin herip kəlgən Rehim naway salkinrak yetix üqün əgzigə jay raslap alliburun uykuqa kətkən idi. Taxway rawabini yənə iq-iqidin zoklinip qalatti. Ajayip ix; asta-asta uning rawabidin yengi bir ahang, ajayip yal-kunluk bir muzikining dəsləpki elementi tuqul-di. Bu hal Taxwayning əzinimu hayajanoqa sal-di. Qanliri kaynap, pütün wujudi bir hil qong-kur hissiyatka qərk boldi. Rawap qelinatti...Tang süzülüp xərk tərəptin sübhi kuqak yeyip keli-watatti..... zəhmək urulatti kixilərnin rohi-qa məniwi ozuk bolup kuyuloquqi səyümlük - məxhur muzika «Taxway» dunyaoqa kəlməktə idi.....

«Taxway» muzikisi wujutka kəlgəndin ke-yin Taxway uda birnəqqə kün japalik əjri sing-dürüp, bu muzikini dəsləpki kədəmdə pixxiklap ixləp qikti. Xuning bilən Taxway wə uningoqa ohxax minglioan, tūmənligən yoksul Uyoqur əm-gəkqilirining eqinixlik hayat kəqürmilirini xun-dakla ularning azatlik-ərkinklikə boloan qəksiz intizarliqini izhar kilip beridioan, bir pütün wəkəlik asasiy wə toluk simponiyə haraktirioqa igə bu mungluk muzika uzun etməyla Kəxkər xəhiri wə yeza-kixlaklirioqa «Taxway» nami bi-

lən tarkilip kətti. Az bolmiqan rawapqilar bu muzikini qelip əzlirining azap-okubətlik künli-ri üstidin xikayət kildi, dərt-pioqanlirini tək-til. Hərlük-ərkinlik, tənglik . barawərlikkə bolqan qək-siz seqinixlirini ipadə kilixti. Mingliqan rawap həwəskarlıri rawap üginixni awal muxu muzi-kidin baxlıdi.....

Taxwayning həyatı yənə bir hilda dawam-lixip ketəlmidi. U 20 yaxşı kirgən xü yılning küz künliri uning kədirdan ustisi — pasıwa Re-him naway kesəl bolup səkiyalımay dunyadin ət-ti. Mərhumning wapatı Taxway üqun intayın eqir təsir kildi. Yürək -baqri ezildi.....

Mərhum Rehim nawayni dəpnə kilidiqan küni Kəxkərdiki yoksul namratlar, Taxwayning əyni yıllarda güləhtə billə yaxıqan yitim - yesir səpdaxlıri, rawap həwəskarlıri..... həywətlik səp tüzüp jinazini kətirip mengixti. Baxtin - ayak karilik kiyimi kiygən Taxway Rehim nawaydin qalqan nəkixlik rawabini qoliqə elip, jinazining aldida kixining yürigini ezidiqan mungluk pə-də «Əjəm təkisi»gə qelip mangdi.....

Rehim naway dəpnə kilinqandan keyin, mər-humning həyat waktidiki wəsiyiti boyıqə Tax-way Rehim nawayning qiriqini eqürməy, uning nawayhanisida tirikqilik kilməkqi bolqan idi.

Əmma kəmbəqlning aqizi axka təkkiqə, bexi taxka tegiptu digəndək, Taxwayning bu yahxi arzusi goyaki suoqa qüxkən kardək yok bolup kətti. Rehim nawayning Taxway üqün pütüp bərgən miras heti bolsimu, lekin axu kona, kiqikinə nawayhanini koloqa kirgüzüwelix üqün bu-rundin kəz alaytip kəlgən nawaylarning sahıp təkwiiri^①: “Taxway miras igisi əməs, bəlki Rehim nawayning aldidiki künlükqi idi” dəp dəwa kilip Rehim nawayning pütün bisatini öz ihti-yariqa eliwal-di. Biqarə Taxway Rehim nawayning nəki-xlik rawabini kətiripla əy-din qikip kətti.

Bundak nahəkqilikkə qidap turalmioqan Bar-at wə baxka aqinilirining məslihiti bilən Tax-way bir top dostlirini əgəxtürüp yamuloqa ərz kilix üqün berix-ti. Lekin sahıp tək-wir xən'gən-ning aqzini maylaxka allikaqan ülgürgən idi. Uning üstigə bu süyikəstkə xerik bol-qan Rehim nawayning əy aldidiki qong koraning igisi bol-qan mutihəm bəgmü xən'gən'gə: “Taxway nari-sidə kizimoqa yaman niyəttə bolup, yüz-abroyum-ni təküxkə kəstligən” dəp ərz kildi. Xuning bilən, ahiri Taxway “gadaylarni baxlap yamul-oqa basturup kəldi” digən bətnam bilən karili-nip yamulning gündihanişioqa taxlandi.

① Sahıp tək-wir — əyni qaoqda hər hil kəsptiki kol hünər-wən wə uxxak tijarətqilərnin-diniy nuktidin bax-kuroquqisi.

Taxway zindanda yaloquz yetip 4 ay wakitni etküzdi. Bu jeryanda gundihanidiki pütün məhbuslarəğa uning Kəxkər xəhiri wə yeza-kixlaklirida xəhrət kazanoğan yax rawapqi Taxway ikənligi məlum boldi, Taxwayni yaloquz yetix-tin kutuldurup, öz arisiəğa elip qikix gundihanidiki pütün məhbuslarning ortak arzusioğa aylandi. Ular bu həktə gundipaylarəğa iltimas kilixti. Qukan-sürən kətirixti. Əmma hiqbir nətiyə qikmidi. Qandak kilix kerək?!.....Ahiri sakalliri kardək akaroğan, əmrining təngdin tolisi muxu gundihanida etkən bir məhbusning məslihiti ünüm bərdi, məhbuslar yanlirida kanqilik pul bolsa, həmmisini qikirixti. Toplanoğan pulni epini kəltürüp gundipaylar baxlioğa berixti. Əmür boyi para yəp, parioğa sezik bolup kəlgən gundipaylarning baxlioqi pulni tapxuruwaloqandin keyin, Taxwayni yaloquz əydin boxitip kolliktip yatidioğan kamiroğa yetkidi. Barət arkilik Taxwayning rawabini aldurup bərdi. Yerim yiloğa yekin wakit kərmigən əzining səyümlük rawabini kəlioğa aloqanda Taxwayning yürəkliri oynap kətti. Kəzliridin taram-taram yax kuyuldi wə barmaklirini pədilər üstidə oynitixka baxlidi:

Ah urarmən, ah urarmən

Ahlirim tutkay seni.

Köz yexim derya bolup
Beliklirim yutkay seni.

.....

Taxway özini hiq tohtitalmay gahi məhbuslar bilən özining dərt-piçanlirini, arzu-armanlirini ortaklixidiqan, gahi adalətsiz, zulmətlik dunyaqə karxi pütməs-tügiməs əqmənligini izhar kilidiqan, gahi gundipaylarqə karap özining hiqbir gunasiz ikənligini bayan kilip beridiqan nuroqun pədilərgə arka-arkidin qeliwərdi.

Künlər ötti, bu məzgillərdə Taxway özining məxhür muzikiliridin «Gundipay I», «Gundipay II» lərnə ijat kildi. Uning rawap qalmaydiqan, nahxa eytmaydiqan künləri bolmidi. Əsir-ləp mung-həs-rət, eqir azap-okubət iqidə ötüp kəlğən bu gundihana yekimlik rawap awazi bilən janlandi. Məhbuslarning Taxwayqə bolqan hərmət tuyqusi tehimu ulqaydi. Bəzi gundipay-larmu rawapning yürəkni titritidiqan mungluk awaziqə ihtiyarsiz məhliya boluxti. Bolupmu 70 yaxlarqə kirgən bir gundipay Taxwayning rawabiqə baxkiqə hiris bolup kaldi. U bir küni Taxwayning rawabini anglap turup, özining hayat kəqürmixlirini əslidi. U kiqik qeqida atanisidin yitim qaloqan bolup, tirikqilikdə hiqkandak qikix yoli tapalmay, oqrilik kilix bilən xuqullanoqan. Bir küni u dəl oqrilik üstidə tu-

tulup kelip, bu gundihaniqə solanqan. Gundi-
hanida yetix mudditi toxkandin keyin yənə mu-
xu gundihanida gundipay bolup qaloqan. Xuning-
din keyinki ömri gundipaylik bilən etkən idi.
Bu gundipay Taxway «Taxway» pədisigə rawap
qaloqan bir küni yürəkliri ezilip, özini tutalmay
kaldi wə xu küni kəqkurunluqı özining güzət-
qilik nəwritidin paydilinip, Taxwayni yeniqə
qakirdi wə uningqə: “Bügün seni bu həpsidin
kaquruwetəy, lekin sən Kəxkərdə turma, baxka
yurtka kət, seni kaquruwətkənligim üqün manga
kəlgülük kelip kalsa tartixka təyyarmən. Uning
üstigə ömrümmu bir yərgə berip kaldı” —didi.

Gundipay həkikətənmu xu keqisi Taxway-
ni kaquruwətti. Bax tohu qilliqanda gundihani-
din keqıp qikkan Taxway, tang yoruqiqə dosti
Baratni izləp tapti wə ikkisi nəgə berix wə ni-
mə kilix toqrisida məslihətləxti.....

Tomuz künliri idi. Huddi əynəktək yalti-
rap, həmmila yərdin tinjik issik kətirilip tur-
qan kəng takir sayda Taxway bilən Barat keli-
watatti. Ular nəgə baridu? Kəyərdin keliwatidu?
Bumu anglaxka artukluk kilmaydiqan bir sərgü-
zəxtə.

Taxway gundihanidin qikip ətisi keqidə
Baratning məslihiti boyiqə, bu ikki dost Kəx-
kərnı taxlap, Ənjanqə kətkən idi. Ular xuning-
din keyinki səkkiz ay iqidə özgə yurttə yürüp,

adəm qidaxlik berəlixı kiyin boləqan jəwri-zu-
lumlarnı bexidin kəqürdi...Ahiri ular "Taxmu
qüxkən yeridə əziz ikən, kindik kənımız təkül-
gən tupraqqa kaytip ketəyli....." diyixti-də, kün-
ləp piyadə yol yürüp, öz wətinigə karap yoloqa
qikixkan idi. Ular takir say iqidinmu qikip
boldi. Ərkəx tamdin ötüp wətən qəgrisiqa ki-
rip kəlgəndə, ularning kəzigə hər bir giya, hər
bir tax goyaki gül bolup kəründi. Xərktin sok-
kan məyin xamal dərdigə dawa boləqandək tu-
yuldi. Ətrapqa toymay yenixlap-yenixlap kəz
yügürtüp ketip barəqan Taxway birdin tohtap,
yərdin bir sikim tupraqni kəliqa aldi-də, ha-
yajan bilən:

—Əy, əziz tupraq, mən əzgə yurttə harli-
nip, yitimsirap yürəgən künlirimdə seni kəzümgə
sürtkidək boldum!—didi.

Ular dawandin qüxüp uzimayla yol boyidi-
ki qong bir kuram tax tüwidə bulduqlap etilip
qikip turoqan süzük bulak süyidin yürək-baqri
kanəliqə oqumlap iqixip, nan-pan yəp biraz dəm
elixti. Taxway wətən'gə kaytip kəlgəy qə yol bo-
yi oylap qikkan «Kawabi səhra» pədisini qelip
bar awazi bilən nahxa eytti:

Hər xənbə qikip yəyttim,
Məy baqlıqan üzməngni.

Yil etti qikalmidim,

Nə kilay qeriplikni.

Kawabi səhra,

Yenip kəldük əy balla.

Rawapni qalay özüm,

Yioqlaydu kara көzüm.

Kixining yurtioqa berip,

Ötmidi mening sözüm.

Kawabi səhra.....

Yenip kəldük əy balla

Bu taoqlar igiz taoqlar,

Ölerip yolini baoqlar,

Ölerip əlsə kim yioqlar,

Öleripka, qerip yioqlar

Kawabi səhra.....

Yenip kəldük əy balla.....

.....

U «Kawabi səhra»din keyin «Kadir məwlanəm», «Saperik», «Yar muradioqa yətti» katarlik pədilərnı arka-arkidin qelip, xü arkilik özinin baxka yurtlarda kəqürgən sərgərdanlik hayatini kiskiqə əsləp, öz wətinigə kaytip kəlgəndin keyinki hoxalliqini izhar kildi.

Ikki dost Kəxkər xəhirigə yetip kəldi. Bu həwərnı anglioqan burunki dost-buradərliri yü-

rigi yeriloqudək hoxal boluxup, kəp etməstin Taxwayni izləp tepixti. Bular Taxwayning ət-rapioqa olixip, nahxa eytip, usul oynap.....əzliri-ning yənə yengi əm həyatini baxlidi. Künlər, aylar, yillər xü yosunda ətivərdir.....

Taxway ottuz üq yaxka kirgən yılning bir jümə küni namazdigər wakti bolqanda ikki-üq aqinisi bilən Heytkar jəməsi aldida oturup, rawap qeliwatatti. Yamulning qerikliridin Jüməx isimlik bir kimarwaz bularning yenidin ətüp ketiwetip, Taxwayning kolidiki Rehim nawaydin kaloqan nəkixlik rawapka kəzi qüxüp, uni tartiwalmakqi boldi. Əmma Taxway wə uning aqinilirining karxilik kərsitixi bilən Jüməx məksidigə yetəlmidi. Jüməx nailaj qixlirini bəridək ququqlitip ketip kaldı - də, birnəqqə minuttin keyin nəqqə onliqan qerik wə koqa lükqəklirini baxlap kelip, hatirjəm rawap qelip olturoqan Taxway wə uning buradərlirini kattik uruxka baxlidi. Barat bu topilang iqidin Taxwayning rawabini elip keqixka ülgürdi. Taxway bolsa muxt zərbisidin yikildi. Bu muxtumzorlar kattik paxnilik ətük-liri bilən goyaki lay petikliqandək biqarə Taxwayni dəsəp, qəylidi.

Uzımayla birkanqə dostlirini əgəxtürüp yetip kəlgən Barat kanoqa milinip yatқан Taxway-

ni yüdüp, xəhər sirtidiki "Bahxa tam" atilidioqan mazarning bir harabi hojrisioqa elip kəldi. Keyin yənə Barat Taxwayni түмән дэрыасыning boyidiki bir əski kəpigə yətkəp kəldi. Taxway keyinki yilning bahar pəsligiqimu yaxxi bolup ketəlmidi. Bu qaoqlarda u rawap qelixtin baxka hiqkandak ixni hux kərməytti. Rawabini kəlioqa bir eliwalsa tərlep-pixip qeliwerətti. Lekin kəp qaoqlarda Barat Taxwayni kəp qarqitip kəymaslik üqün kolidin rawabini eliwalatti.

Taxway nəgə barsa, rawap həwəskarlırimu xu yərdə pəyda bolatti. Aprel eyining yetip kəlix bilən Taxwayning dərya boyidiki kona hojrisining aldidiki kəng səyna yənə adəmlərgə lik tolidioqan bolup kəldi. Bəzi kixilər kün boyi digüdək muxu yərdə bolup, Taxwayning rawabini tingxaytti. Bolupmu Taxway əzi əng yaxxi kəridioqan «Taxway», «Kadir məwlanəm», «Əjəm», «Əjəm təlkisi», «Gundipay I», «Gundipay II», «Saperik», «Kawabi səhra», «Yar muradioqa yətti», «Oynang dərdi bar balılar», «Way dadəy»ni pütün zoki bilən, ixtiyaki bilən qaloqanda kixilər topi borandək həywətlik sada yangritip, anga jər bolatti.....Lekin Taxway kündin-kün'gə kərünərlik dərjide həlsizlinixka baxlıdi. Aprel eyining ahiridiki bulutluk künləning biride u

ikki ketim huxidin kətti. U yənə üqinqi ketim huxsizlanqanda tolimu təstə huxioqa kəldi wə Baratqa:—Barat, mən yaxxi bolup ketəlməydiqan ohxaymən,—didi. Barat kuyuluwatkan kəz yax-lirini sürtüp turup:

—Undak dimə dostum, hudayim xipalik berip kalar,—dəp təsəlli bərdi.

—Yak,—didi Taxway,—mən ölüp ketidi-qan boldum, lekin silər kənglünqlarni yerim kilmanglar. Mening ölümim bu dunya üqün qong judalikmu əməs.....

Bu qaqda Barat dosti Taxwayni goyaki uzun yillar kərmigəndək baqrioqa qing besip turup təsəlli berixkə baxlidi. Lekin Taxway:

—Meni atamdin kəloqan rawap bilən billə kəmünqlar, Rehim taqamdin kəloqan rawap sanga yadikar bolup kalsun, mening jinazamning üstigə birlə bora yepip koysanglar bolidu. Qünki mening əmrüm baxtin-ahir kəmbəqəlqilikdə ətti. Meni dəpnə kilix üqün mangoqanda xagirtlirim mening pədəmni qelip mangsun, rohim hox bolidu. Meni dəpnə kiloqanda rawabimni kəksümgə elip ko-yunglar, uni hərgiz Jüməx muxtumzor eliwal-misun dəp wəsiyət kildi.

Təmürni dat yəydu, adəmni dərt! Zulmət-lik zamanning mudhix jəwri-zulumliri, kayoqu-

dərdi Taxwaydək sۆyümlük h lk saz ndisini ahiri y p k tti. 1914-yili aprel eyining ahirki p yx nb  k ni Taxway  zining k dirdan dosti Baratning kuqioqida m ngg l k uykuqa k tti.

 tisi s h rdila Kəxkər x hiridiki  l-yurt, yitim-yesirlar t wr p k tti. N qq  y zlig n kixi yioqa-zar  iqid  jinazini k tirip, həywətlik s p tartip Taxwayni d pn  kilix  q n mengixti. Taxwayning atisidin kəloqan rawap, Taxwayning jinazisioqa esip koyuldi. Barat w  Taxwayning xagirtliri yekin-yirak, yeza-kixlaklardin k lg n n qq  onlioqan rawapqilar Taxwayning jinazisi-ning aldida rawap qelip mangdi.

Taxway d pn  kilindi. U ing k wrisini k nig  digüdək uning dost-burad rliri, uning xagirtliri yoklap turdi. Y nila u yərdin  z lm y Taxwayning muzikiliri anglinip turdi. Keyinq  uning muzikiliri p k t k wr  q risinila  m s, b lki Tiyanxanning j nubiy w  ximalidiki bipayan ziminni kuqti.....!

×

×

Hikay  ahirlaxkanda arimizda heli uzunqi-q  eqir jimjitlik h k m s rdi. Keyin bu okumuxluk muzikantka rəhmət eytip kayttim. P -

tün wujudumni hayajan qulqiwaloqan idi. Öygə kəlginimdin keyinmu özəmni besiwalalmioqan idim. Birazdin keyin ihtiyarsiz halda radiyoni aqtim. Ajayip hal, däl bu qaqda Xinjiang hək radiyo istansisi «Taxway» muzikisini anglitiwatkan ikən. Xu däm Taxway mening kəzümgə mukəmməlləxtürüp orkisterda orunliniwatkan öz muzikisini zok bilən tingxap, bu sən'ət baharimizə qaiq-iqidin barikalla eytip külümsirəwatkanə kiyapət bilən kəründi. Mən öz-özəmgə didimi: "Yangra Taxway, yangra! Yangra əy muzikilarning nadiri, kəlblərgə rohiy ozuk bolup kuyulquqi xahianə muzika!"

2008- yili 7- ay